

TOTEM

Tidsskrift ved Religionsvidenskab,
Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet
Nummer 41, forår 2018
© Tidsskriftet og forfatterne, 2018

Religion og Politik

Civilreligion i USA

Af stud. mag.
Sofie Norup Kolding

Indholdsfortegnelse

Indledning	2
Barack Obamas indsættelsestale som udtryk for civilreligion.....	2
<i>Le politique og la politique</i>	<i>2</i>
<i>En nation under Gud.....</i>	<i>3</i>
<i>Historiens mytologisering</i>	<i>4</i>
Civilreligion og kulturkristendom.....	5
Er amerikansk civilreligion nationalisme?	6
Konklusion	8
Litteraturliste.....	10

Indledning

Forholdet mellem religion og politik er i mange sammenhænge komplekst og svært at definere. Denne opgave eksemplificerer dette i et forsøg på at konceptualisere henholdsvis civilreligion og nationalisme som to adskilte begreber. I forskningen hersker der uenighed om, hvorvidt dette er muligt, hvilket nærværende opgaves konklusion også bærer præg af. Konklusionens, til en vis grad, vage gennemslagskraft skyldes desuden opgavens begrænsede omfang, samt at den har Barack Obamas indsættelsestale som undersøgelsesgenstand. Diskussionen begrænses af dette snævre undersøgelsesmateriale, men om ikke andet gives der anledning til at sætte nogle ord på forholdet mellem religion og politik, som det kommer til udtryk i talen.

I hans artikel i *Journal of Religion in Europe* giver Carsten Bagge Laustsen fire kategorier, de to fænomener kan forbindes i og forstås i lyset af: religiøs politik, civilreligion¹, politisk religion og politisk teologi (Laustsen 2013, 432-33). I nærværende opgave tager jeg udgangspunkt i Barack Obamas indsættelsestale fra 2009 som et udtryk for amerikansk civilreligion.² Jeg vil kontrastere talen med en kronik skrevet af Anders Fogh Rasmussen i 2007 om sammenhængskraft og religion i en dansk kontekst og med dette stille spørgsmålstegn ved, hvorvidt amerikansk civilreligion blot er en dramatisering af dansk kulturkristendom. Slutteligt vil jeg problematisere Laustsens teori ved, med Marcela Cristi og Anthony D. Smith, at spørge til, hvorvidt amerikansk civilreligion kan adskilles fra nationalisme. Det overordnede spørgsmål jeg i opgaven vil forsøge at besvare bliver altså: I hvilket omfang er Barack Obamas indsættelsestale et udtryk for amerikansk civilreligion?

Barack Obamas indsættelsestale som udtryk for civilreligion

Le politique og la politique

Carsten Bagge Laustsen definerer for det første civilreligion som *la politique* (ibid., 440). Det vil sige, at civilreligionen skal forstås som et politisk samlende fællesskab, hvor *le politique* - de konkrete politiske agendaer - overvindes (ibid., 436). Det kommer til udtryk forskellige steder i Obamas indsættelsestale, blandt andet i forbindelse med

¹ Når Laustsen udlægger civilreligion er det hovedsagligt den amerikanske version. Det er selvfølgelig også fokus i denne opgave.

² Laustsen lægger selv vægt på at alle hans fire kategorier kan bruges supplerende på samme case (Laustsen 2013, 433), men Obamas tale er så udpræget civilreligiøs, at udpegning af enkelte elementer, eksempelvis nogle som kan forstås som religiøs politik, virker som unødvendig grundighed i forhold til opgavens fokus og omfang.

den krisetid Obama kontekstualiserer USA og sig selv i: "Our economy is badly weakened, a consequence of greed and irresponsibility on the part of some, but also our collective failure to make hard choices and prepare the Nation for a new age" (Obama, 2009). Retorikken i dette citat bærer præg af en minimal pegen-fingre tilgang til løsningen af de problemer, den amerikanske nation har pådraget sig. Nogle bærer mere skyld end andre, men ingen er skyldfrie, og det er en opgave for hele nationen at sikre USAs fremtid. Denne måde fremtiden retorisk apokalyptiseres på, vil jeg vende tilbage til. Først vil jeg sige noget om det forhold, den samlede nation står i til Gud.

En nation under Gud

Kernen i civilreligionen består i måden hvorpå *le politique* overvindes, nemlig "by transcending traditional and established religious differences" (Laustsen 2013, 441). Nationen står til ansvar for nogle højere værdier og har et højere mål (ibid.). I Obamas tale kommer det tydeligt til udtryk: "For as much as Government can do and must do, it is ultimately the faith and determination of the American people upon which this Nation relies" (Obama 2009). Regeringen forstås som en art mediator mellem de højere, transcendent værdier og nationen. Regeringen med Obama i spidsen er en nødvendighed i ønsket om at forbinde nationen med disse værdier og nå de højere mål. Den politik regeringen skal føre, skal altså føres med henblik på at forene folkets ønsker med Guds, således at Gud, helt i gammeltestamentlig forstand, vil vogte over sit folk. USA kan forstås som *det nye Israel* (Laustsen 2013, 441):

Forty-four Americans have now taken the Presidential oath. The words have been spoken during rising tides of prosperity and the still waters of peace. Yet every so often, the oath is taken amidst gathering clouds and raging storms (Obama 2009).

I dette citat bruges naturfænomener som metaforer for fremgangs- og krisesituationer. Naturen skal forstås som noget for mennesket ellers ukontrollerbart, medmindre man har Gud på sin side. Den gud, der også refereres direkte til i talen: "God calls on us to shape an uncertain destiny" (ibid.), er dog ikke den gammeltestamentlige, eller i det hele taget kristne Gud. Det er en guddom, der skal kunne rumme enhver personlig ide, eller mangel på samme, om det guddommelige (Laustsen 2013, 442). Dette ekspliciteres også i talen: "For we know that our patchwork heritage is a strength, not a weakness. We are a nation of Christians and Muslims, Jews and Hindus and nonbelievers" (Obama

2009). På samme tid forstås kristendommen som det fundament, civilreligionen i USA er bygget på. I det følgende vil jeg forsøge at udrede dette paradoks.

Historiens mytologisering

For virkeligt at forstå hvad der ligger til grund for den amerikanske civilreligiøse forståelse af forholdet mellem religion og politik, kan man, som Laustsen, vende sig mod den amerikanske religionssociolog Robert Bellah: "I refer to that religious dimension, found I think in the life of every people, through which it interprets its historical experience in the light of transcendent reality" (Laustsen 2013, 441). I dette ligger en masse konventionelt religiøse elementer, blandt andet tanken om USA som *det nye Israel*, forfatningen som hellig skrift og ukritiserbar, samt hellige forfædre som George Washington, den amerikanske Moses, og Abraham Lincoln, martyr (ibid., 441-42).³ Alt dette er der eksempler på i Obamas tale.

Blandt andet siger han om de første emigranter, at "(f)or us, they packed up their few worldly possessions and traveled across oceans in search of new life" og at "we the people have remained faithful to the ideals of our forebears and true to our founding documents" (Obama 2009). Videre lyder det: "They saw America as bigger than the sum of our individual ambitions, greater than all the differences of birth or wealth or faction" (ibid.). Her legitimerer Obama den civilreligiøse tradition, han med sin tale træder ind i, ved at henvise til konstitueringen af USA som konstitueringen af et civilreligiøst samfund. Dette er i særlig grad udtryk for, at Obama påtager sig rollen som præsident for nationen USA.

Desuden refererer han en tale, Washington tilsyneladende holdte under revolutionen, som noget af det sidste (Obama 2009). Han bruger den til at skabe en stemning af, at den krisetid USA står i kan overkommes, ligesom krisetiden under revolutionen kunne overkommes:

Let it be said by our children's children that when we were tested, we refused to let this journey end (...). And with eyes fixed on the horizon and God's grace upon us, we carried forth that great gift of freedom and delivered it safely to future generations (ibid.).

³ Desuden spiller ritualer og nationale helligdage en stor rolle i civilreligion (Laustsen 2013, 442), men dette er ikke relevant at gå i dybden med i denne sammenhæng.

Her ses igen Guds rolle som beskytter samt en fremtidsskuen med en lettere apokalyptisk undertone. Der er altså tale om en klar mytologisering af både historien og fremtiden. I denne fremtid lægges der, i overensstemmelse med Laustsen, vægt på, at USA skal fungere som et fyrtårn for resten af verden, *A City on a Hill* (Laustsen 2013, 441): “(K)now that America is a friend of each nation and every man, woman, and child who seeks a future of peace and dignity, and we are ready to lead once more” (Obama 2009). Dette står i forlængelse af USA som det, af Gud udvalgte, nye hellige land.

Når civilreligionen i USA altså står i en paradoksal forbindelse til kristendommen, er det i etableringen af den transcendent virkelighed, Bellah nævner som afgørende for civilreligionens tilblivelse i det hele taget. Den amerikanske historie er på en og samme tid historien om kristne emigranternes exodus og historien om et nyt land, frit for alle. Tager man udgangspunkt i Laustsens kriterier for, hvad civilreligion er, lever Obamas indsættelsestale fuldt ud op til dem. Laustsen siger det også selv i hans artikel i *Perspektiver på politik*: “Obama er frelseren og forsoneren, og det er præcis derfor, at hans billede hænger på den fornemste plads i Marjories lejlighed: dér, lige over klaveret” (Laustsen 2009, 306).

Civilreligionen har til opgave at samle folket. I det følgende vil jeg sammenligne denne amerikanske, civilreligiøse sammenhængskraft med den sekulære sammenhængskraft, Anders Fogh Rasmussen i en kronik fra 2006 efterspørger i Danmark.

Civilreligion og kulturkristendom

I sin kronik *Hold religionen indendørs* taler Anders Fogh Rasmussen om, at den danske sammenhængskraft trues, hvis religion ikke holdes ude af det offentlige rum. Det er vigtigt, at vi “også i fremtiden møder hinanden i det offentlige rum som mennesker og borgere i Danmark - og ikke som repræsentanter for forskellige religioner” (Rasmussen 2007, 13). Ellers er der fare for religiøs strid (ibid., 11). Rasmussen fremfører forskellige argumenter for dette, blandt andet faren for at nogle vil forsøge at pådutte andre deres religiøse dogmer (ibid.). Desuden lægger han vægt på, at Danmark er luthersk-reformert (ibid., 9), samt den danske, kristne kulturarv (ibid., 11). Det er denne fælles kulturkristendom, der er en af de væsentligste faktorer i den danske sammenhængskraft, og det er blandt andet denne, der trues, hvis folk ikke holder deres religion indendøre. Det gælder både for muslimer og jøder, men også, i mødet med disse, “stærkt troende” (ibid.)

kristne. "Almindelige folkekirkekristne" betegnes derimod som bærere af den samfundsfremmende kulturkristendom, som er kristne traditioner og værdier, og altså er uden en egentlig religiøs kerne (ibid.).

Inden jeg går videre er det nødvendigt for mig at give en pragmatisk minimumsdefinition af *det religiøse* som noget, der har forbindelse til det transcendent. Dette er min egen definition, som med garanti ikke er unik. Set i lyset af dette står Obamas indsættelsestale umiddelbart i skarp kontrast til Rasmussens kronik; den amerikanske civilreligiøse tradition, han indskriver sig i har sin sammenhængskraft grundfæste i det religiøse, hvor Rasmussen tøver med at ville tillægge den danske kulturkristendom noget som sådan religiøst element og altså tænker det religiøse som noget differentierende. Ifølge Laustsen findes der i civilreligionen et unikt skel mellem offentlig og privat religion. Den offentlige religion skal ikke forstås som et samlende udtryk for folkets private religiøsitet, men som en sfære for sig (Laustsen 2013, 442). Amerikanske borgere kan på den måde møde hinanden som borgere, ikke som repræsentanter for deres respektive religioner, hvilket Rasmussen også efterspørger. Men denne ide om offentlig religion findes ikke i den danske/europæiske kontekst, Rasmussen skriver i. Her findes der derimod en ide om religion som voldelig og utilitaristisk (ibid., 443). Det er altså i dette, kontrasten mellem Rasmussen og Obama konstitueres. Men nu melder et spørgsmål sig: Rasmussen bruger historien til at legitimere de danske, kristne værdier. Er det det samme Obama gør, blot han ikke, i en civilreligiøs kontekst, er bange for at tiltale Gud i den offentlige religiøse sfære? I forlængelse af dette: Kan amerikansk civilreligion forstås som en dramatisering af den danske model, der ender ud i selvtilbedende nationalisme? Dette vil jeg i det følgende diskutere.

Er amerikansk civilreligion nationalisme?

Fra en umiddelbart skarp kontrast mellem Rasmussen og Obama tegner sig nu et andet billede. Er Obama et eksempel på amerikansk civilreligiøs dramatisering af danske kulturkristne værdier? Et sted i talen siger han: "The Nation cannot prosper long when it favors only the prosperous" (Obama 2009). Ved dette kan forstås et bibelsk budskab om at vise barmhjertighed for den svage, brugt som eksempel på, hvad der er nationen, sammenhængskraften, gavnlig. Det klinger ret rent af kulturkristendom, dog hævet op på et højtidelighedsniveau, der sandsynligvis ikke vil tiltale mange danskere. Men på samme tid giver talen udtryk for dette, ovenfor udfoldede, helt særlige forhold, den amerikanske nation står i til Gud. I dette forhold sættes de kristne værdier i forbindelse med det højere

mål. Der er tale om *det religiøse*, jeg ovenfor definerede som det, der har forbindelse til det transcendent. Dette religiøse findes ikke i den kulturkristendom, Rasmussen efterspørger. Det næste spørgsmål bliver da, om der ved dette element af transcendens så ikke for alvor bliver sat streg under, at civilreligion i USA ikke kan sammenlignes med nationalisme.

Marcela Cristi diskuterer dette i hendes kapitel i *Holy Nations and Global Identities*. Hun citerer Bellah, som taler om, at så længe transcendensen opretholdes, undgår civilreligionen at blive selvtilbedende og nationalistisk (Cristi 2009, 69). Dette problematiserer hun efterfølgende ved at citere Herbert Richardson: "The misuse of civil religion is not merely the result of some individuals using it improperly. Rather, such misuse is very likely to be engendered by 'the very structure of civil religion itself'" (ibid.). Videre argumenterer Cristi for, at den amerikanske civilreligion i bund og grund er en fusion af nationale og religiøse følelser, og at nationalisme på den måde bliver religiøs eller erstatter religion (ibid., 70). Tanken er altså, at civilreligion er et samfundsideal, intet samfund kan leve op til.

Det synes nu meningsfuldt at inddrage Obamas tale. Lykkes han med at opretholde det forhold til det transcendent og altså forbinde nationens værdier med de abstrakte, højere mål? I analysen af talen, i afsnittet *En nation under Gud*, vil jeg hævde, at det tydeligt kommer til udtryk, hvordan han i hvert fald lægger stor vægt på forholdet til transcendent, og i vendinger, der illustrerer forholdet i overensstemmelse med idealet. Det kræver en større politisk analyse at give et bud på, om det blot er tomme ord, og det er hverken opgavens formål eller omfangsmæssigt inden for dens rammer. Det der kan konkluderes er, at Obama i talen lever op til de forventninger, den amerikanske civilreligiøse tradition har til ham. Det er i spørgsmålet om transcendens, det hele synes at blive afgjort. Kan man da konkludere, at talen er udtryk for amerikansk civilreligion og ikke for nationalisme?

Her vil jeg inddrage Anthony D. Smith, som i sin artikel *The "Sacred" Dimension of Nationalism* diskuterer begrebet nationalisme. Med ham kan forholdet mellem civilreligion og nationalisme yderligere problematiseres. For Smith kan selve ideen om transcendens, og et forhold mellem nation og guddom, integreres i begrebet nationalisme: "The second kind of chosenness emphasises the idea of a mutual promise, in which the deity chooses a community and promises it certain benefits if it in turn obeys the laws and statutes of the deity" (Smith 2000, 804). Det giver umiddelbart Laustsens begreb om civilreligion problemer, at det ikke engang kan have det transcendent for sig

selv. Men Laustsen er klar over denne problematik: "In a European context, one therefore speaks of religious nationalism rather than of civil religion" (Laustsen 2013, 443). Dette begrundes han historisk (ibid.). Smith er englænder. Laustsen går altså med på, at der er en lighed mellem religiøs nationalisme i Europa og civilreligion i USA. Men han nævner også en væsentlig forskel, nemlig den, at den religiøse nationalisme er partikularistisk og dermed ekskluderende, hvor civilreligion er inkluderende (ibid.), i særlig grad den amerikanske. Her får den amerikanske civilreligiøse ide om offentlig religion, som det også i forbindelse med Rasmussen blev gjort klart ikke i samme grad findes i Europa, altså betydning.

Det ser altså ud til, at grænsen mellem amerikansk civilreligion og nationalisme er snæver. Især hvis den eneste forskel i sidste ende bliver, hvorvidt der er tale om inklusion eller eksklusion. Men dette skel kan udvides i betydning, hvis fokus rettes mod formålet med forholdet til det transcendent. I det inkluderende i den amerikanske civilreligion ligger den ovenfor omtalte tanke om USA som fyrtårn for resten af verden. Har Cristi da ret i, at det ikke er muligt at fastholde den civilreligiøse nation i en følelse af, at den over for Gud har en forpligtelse på, blandt andet, at være *A City on a Hill*, falder begrebet fra hinanden. I hendes forståelse er det kun den religiøse, selvtilbedende nationalisme, der er mulig. Tager hun fejl, formår civilreligionen at forstå sig selv som en nation under Gud og et fyrtårn for resten af verden, vil jeg med Bellah hævde, at civilreligionen hæves op over det selvtilbedende, og at den dermed kan adskilles fra nationalisme. Diskussionen af om dette er muligt befinder sig imidlertid ikke inden for opgavens rammer, som netop har Obamas indsættelsestale som undersøgelsesobjekt.

Konklusion

I denne opgave har mit overordnede spørgsmål været: I hvilket omfang er Barack Obamas indsættelsestale et udtryk for amerikansk civilreligion? Ud fra de kriterier Carsten Bagge Laustsen opstiller, har jeg argumenteret for, at talen er et tydeligt eksempel på dette. Denne delkonklusion har jeg sat i perspektiv ved at sammenligne Obamas tale med Anders Fogh Rasmussens kronik *Hold religionen indendørs*. Sammenligningen har belyst at der i den amerikanske civilreligiøse kontekst findes en unik ide om *det religiøse* som noget, der kan høre til i den offentlige sfære, uden at det differentierer, og videre at der altså her kan findes et afgørende skel mellem amerikansk og europæisk religionsforståelse.

I forlængelse af dette har jeg forsøgt for alvor at sætte Laustsens begreb om civilreligion under pres og dermed sat spørgsmålstegn ved kernen i Obamas tale ved at spørge til, om der kan skelnes mellem civilreligion og nationalisme. I første omgang har jeg inddraget Marcela Cristi, som forstår civilreligion som uopnåelig idealisme, dernæst Anthony D. Smith, hvis nationalismebegreb er svært at adskille fra Laustsens civilreligionsbegreb. Konklusionen på denne diskussion blev, at der ikke kan skelnes mellem nationalisme og civilreligion, hvis Cristi har ret i sin antagelse af det uopnåeligt idealistiske i civilreligionen, og at der kan, hvis hun tager fejl.

Svaret på det overordnede spørgsmål bliver da, at Barack Obamas indsættelsestale opfylder alle kriterier for, hvad en amerikansk indsættelsestale bør rumme. Stående for sig selv er den et udtryk for amerikansk civilreligion, men netop stående for sig selv kan den ikke bruges som bevis på, at der kan skelnes mellem civilreligion og nationalisme.

Litteraturliste

Cristi, Marcela

2009 "Durkheim's political sociology. Civil religion, nationalism and cosmopolitanism", in: Annika Hvithamar et al., eds., *Holy nations and global identities: civil religion, nationalism, and globalization*, Brill, Leiden, 21-47

Laustsen, Carsten Bagge

2009 "Der hænger et billede af Obama over klaveret. Eller civilreligion i USA", in: Jens Blom Hansen & Jørgen Elklit, eds., *Perspektiver på politik. Bidrag til samlundsdebatten*, Academia, Aarhus, 301-307

Laustsen, Carsten Bagge

2013 "Studying Politics and Religion: How to Distinguish Religious Politics, Civil Religion, Political Religion, and Political Theology", *Journal of Religion in Europe* 6, 428-263

Obama, Barack

2009 "Inaugural Address", <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=44>
(set 22.05.2017)

Rasmussen, Anders Fogh

2007 "Hold religionen indendørs", in: Peter Lodberg, ed., *Sammenhængskraften - replikker til Fogh*, Univers, Højbjerg, 8-13

Smith, Anthony D.

2000 "The 'Sacred' Dimension of Nationalism", *Millennium* 29(3), 791-814